

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vijandbeelden : de veiligheidsdiensten en de democratie, 1912-1992

Hijzen, C.W.

Citation

Hijzen, C. W. (2016, November 16). *Vijandbeelden : de veiligheidsdiensten en de democratie, 1912-1992*. Boom, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/44272>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/44272>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/44272> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Hijzen, Constant

Title: Vijandbeelden : de veiligheidsdiensten en de democratie, 1912-1992

Issue Date: 2016-11-16

VIJANDBEELDEN

CONSTANT HIJZEN

Vijandbeelden

De veiligheidsdiensten en de democratie,

1912-1992

Boom – Amsterdam

Omslagontwerp: Bart van den Tooren
Vormgeving binnenwerk: Zeno Carpentier Alting

© 2016 Constant Hijzen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 9789058755223
NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

INLEIDING

De kast van Henk	9
De wereld van inlichtingen- en veiligheidsdiensten	10
De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten	14
Inlichtingenstudies: de ontwikkeling van een discipline	16
<i>Onderzoek naar de Nederlandse inlichtingengeschiedenis</i>	17
<i>De buitenwereld in beeld</i>	20
Benadering en afbakening van het onderzoek	24
<i>Methode van dit onderzoek</i>	28
<i>Bronnenonderzoek</i>	31
<i>Vraagstelling en hoofdstukindeling</i>	33

HOOFDSTUK I

Klein, geheim en verweesd. De veiligheidsdienst in handen van de orbewaarders, 1912-1940	37
Militaire schreden op inlichtingenterrein	37
De eerste inlichtingendienst en het uitbreken van de Grote Oorlog, 1912-1914	40
<i>Organisatie en werkwijze van de meest fatsoenlijke inlichtingendienst der wereld</i>	43
Inbedding van de inlichtingendienst	48
Geen rust maar revolutie: de komst van een nieuwe dreiging, 1917-1918	50
Dreiging der revolutie, november 1918	52
<i>Politieke inlichtingen en de revolutiebezweering</i>	56
Fabius op glad terrein: plannen voor een veiligheidsdienst	58
<i>Politieke weerstand tegen Fabius' plannen</i>	61
Oprichting van de Centrale Inlichtingendienst, 1919	64
De Centrale Inlichtingendienst, 1919-1940	67
<i>Dreigingspercepties en werkwijze van de Centrale Inlichtingendienst</i>	69
<i>Een nieuwe dreiging in de jaren dertig: extreemrechts</i>	73
<i>Spionitis en de verwaarlozing van het contra-inlichtingenwerk</i>	77
Conclusie	81

HOOFDSTUK 2

Voor democratie en vrijheid. Politici en ambtenaren op veiligheidsterrein,

1940-1952 85

Inleiding 85

De politiek komt in actie: Londense diensten, 1940-1945 87

Bureau Nationale Veiligheid en de herwonnen zelfstandigheid, 1945-

1946 92

De Centrale Veiligheidsdienst, 1946-1949 97

Het ambtelijke steekspel 100

De Praagse coup: het communisme als manifeste dreiging, 1948-1949 104

Eindhoven luidt de noodklok 107

Politici geven de veiligheidsdienst een zekere basis, 1949-1952 110

Eindhoven vindt zijn weg in zijn ambtelijke omgeving 114

Een geheim Koninklijk Besluit 119

Een sfeer van hocus pocus, het parlementaire ongemak met de BVD, tussen

1949 en 1952 121

Een 'slecht verteld Wild Westverhaaltje' 124

Oprichting van de Vaste Kamercommissie voor de BVD, 1952 126

Conclusie 129

HOOFDSTUK 3

Offensief en autonoom. De veiligheidsdienst in handen van ambtenaren,

1952-1961 133

Inleiding 133

Eindhoven's dienst 136

Personeel en opleiding 141

Onder Amerikaanse vleugels 143

Bemoeienissen van buiten, 1952-1956 145

De Bijzondere Voorlichtingscommissie pikt een graantje mee, 1952-1953 147

De Kamercommissie wil meepraten, 1954-1955 150

De commissie-Beel wil de veiligheidsdienst inschakelen 154

Politici en ambtenaren zitten Eindhoven dwars, 1956-1961 156

De Commissie Inwendige Veiligheid en een machtige coördinator, 1956-

1957 158

Het primaat van de politiek: de begroting begrensd in 1957 164

Dreiging, organisatie en legitimiteit binnen de BVD ter discussie, 1958-

1959 165

Conclusie 169

HOOFDSTUK 4

Een anachronisme. De maatschappij krijgt de veiligheidsdienst in het vizier,

1961-1968 173

Inleiding 173

Exit Eindhoven, enter Sinninghe Damsté, 1961	175
<i>Sinninghe Damsté: nieuwe dreigingspercepties</i>	179
<i>De consolidator van de dienst</i>	181
<i>Sinninghe Damsté wil meer openbaarheid</i>	184
Het gordijn moet nu weer neer: de maatschappij opent de aanval, 1962-1964	185
<i>De BVD als onaanvaardbaar instituut: dominee Kater en de PSP</i>	190
<i>Het Verbond van Wetenschappelijk Onderzoekers, 1963-1964</i>	193
De gevolgen van de maatschappelijke kritiek, 1964-1965	199
<i>Een aanvaardende, maar mondige samenleving</i>	200
<i>De Vaste Kamercommissie kijkt nauwlettender mee</i>	205
De legitimiteit betwijfeld, 1965-1968	209
<i>'Affaires' rond de veiligheidsdienst, 1965-1966</i>	210
<i>Reputatieschade en de noodzaak van public relations, 1966-1968</i>	213
BVD-kritiek in internationaal perspectief	219
Conclusie	221

HOOFDSTUK 5

Flexibel en bij de tijd. Politieke en maatschappelijke druk in een veranderend dreigingslandschap, 1968-1980 225

Inleiding 225

Politieke invloed, 1968-1970 228

De studentenbeweging 230

De BVD ziet de studenten als opgelegde, extra taak 234

Pers en parlement, 1970-1975 237

Een nieuwe voorzitter van de Kamercommissie, 1973 242

De BVD als journalistenjager en de politie als verlengstuk, 1974-1975 245

*Wij mogen kiezen tussen dom en slecht: de BVD en de buitenwereld in
1975* 251

Politiek geweld en terrorisme in de jaren zeventig 257

Dichter tegen politie en justitie aan 262

Terrorisme als BVD-taak 267

Modernisering onder een nieuw diensthoofd? De BVD tussen 1977 en
1980 272

Conclusie 276

HOOFDSTUK 6

Hoezo, BVD? Politici, ambtenaren en burgers op zoek naar een nieuwe veiligheidsdienst, 1980-1992 279

Inleiding 279

Verwatering van de dreigingspercepties, 1980-1984 280

In de clinch met de minister om de aandacht voor de CPN, 1981-1982 284

Tijd voor bezinning, 1984-1985 289

De blunderende BVD: de relatie met politiek en maatschappij, 1984-1986	291
<i>De veiligheidsdienst en de buitenwereld, 1986-1987</i>	297
De nieuwe BVD, 1987-1992	301
<i>De observaties van Docters van Leeuwen</i>	303
<i>Het nieuwe verhaal van de dienst: november 1989-augustus 1990</i>	307
<i>De BVD-komt-naar-je-toe-show, augustus 1990-januari 1991</i>	313
<i>De nieuwe dienst staat op papier, 1991-1992</i>	318
Conclusie	323
 Slotconclusie	 327
 Noten	 343
Bronnen en literatuur	453
Dankwoord	473
Personenregister	475
Over de auteur	483
English summary	485